

את האלקים אני ירא

ארצו של יראת שמים

הארות ועובדות המעוררים ליראת שמים

הגאון רבי יחזקאל ברטלר זצ"ל

גיסו של יבלחט"א כ"ק מרן הגאב"ז שליט"א

זהירות בהלכות ריבית החמורות

בא הדקדוק הלכה שלו, שזה היה בכל התחומים, ובכל חלקי השו"ע, ולא רק ביורה דעה ואורח חיים, כפי שכל אחד יודע מה היה אצלו ריבית, עירובין, שבת, מקואות, אלא גם חושן משפט, היה לו כל מיני שאלות שהסתפק בהם, כפי ששמעתי מהבני בית שלו הן בהלכות גזל, הן בזה שלא להשתמש בדבר של השני ללא רשות, וכמו"כ כשהיה צריך להחזיר דברים, היה נוהר מכל סרך של איזה חשש ריבית, ולכן כששאלו איזה דבר משכן, היה צריך לדעת בדיוק מה לקחו וכמה לקחו, בכדי לדעת שאין בזה כל חשש ריבית.

מחשש ריבית לא רצה להנות מדירת

מעשה מופלא על הגאון רבי יחזקאל ברטלר זצ"ל מסופר בפי ג' מספידים בספר הספדו של חכם וכל אחד משלים מזוית אחרת. כך מספר גיסו הגאון רבי אריה שכטר זצ"ל: היה לו איזה דנדוד של חשש שלא זכה באיזה נכס מנכסיו, דבר זה הקשה וסירבל את כל סדר היום במשך שנים רבות קשה לפרט בזה אבל לא יאומן כי יסופר כמה קשיים שדבר זה גרם במשך שנים רבות, אבל לא חשו ולא זכרו את הקושי בזה, והנה גיסנו הגדול שליט"א הלך לכל היורשים וזכה מהם והביא לו שטר מתנה לנכס הזה מכל היורשים וסיפר לו שזיכו לו את הדבר, וענה שרוצה לחשוב אם להסכים או למחות, וחדש אז דאפשר לא לזכות ולא למחות ויש לו זמן להחליט בדבר ואין זה נחשב מחאה והצדדים שלו היו כי היה לו איזה צד רחוק שהמזכים לו ממנו פעם ואולי יש לחוש לצד ריבית ועד סוף ימיו לא החליט לזכות בזה ונהג בזה כספק עם כל ההשלכות המורכבות שספק זה גרם.

בנו שליט"א מספר: יש סיפורים מדהימים מהשנה הראשונה שלו, אבא בשנה הראשונה ויותר וסיכן ממון רב בגלל חשש של ריבית. לא היינו מספרים את הסיפור דלהלן לולא שהוא כבר נתפרסם ברבים ונודע, שאבא החמיר שדירתו אינה שייכת לו קנינית אלא לחמותו, וכי שעבר לגור בדירתו הודיעה חמותו שהיא נוסעת לבני ברק להיות בקביעת מזוזות, וכבר הגיעה

וכתבו שטר מתנה שהיו חתומים עליו כולם ושמו אותו בכמין צינור מזכוכית, ועטפו אותו בכמה עטיפות וכמה קופסאות זו לפנים מזו, והביאו אותו בסעודת פורים כמתנת פורים, בתוספת חידות וחורזים, להרבות את מצב השמחה, ומיד שפתחו את השטר, אמר אבא שהוא צריך לחשוב האם מותר לו להסכים לזכייה מכיוון שיש לו חשש של ריבית בדבר (מחמת פעולה מסוימת שעשה כבר בשנה ראשונה שלו בדמי הנדוניה של חמיו למניעת איסור ריבית, ואח"כ כשלמד הלכות ריבית סבר שזה לא הועיל לו, ומכיוון שקנו חלק מהדירה מהרווחים של דמי הנדוניה חשש לזכות בה) ושאלו אותו וכמה זמן אפשר לחשוב ולא תתבטל המתנה, וענה שבלי גבול, ועד סוף ימיו לא הכריע בדבר.

פרטים אחרים בסיפור מופלא זה מופיעים בה' ספד דלהלן:

נקיות - פירש רש"י נקי באין חטא, והרי זה היתר מהותו, זה היה הדרו ותפארתו, כל רואיו ידעו איך כאן עמלים על נקיות באין חטא, ובד"י ני ממונות היתר לו נקיות מופלגת. מה נענה אנו אבתריה, כל עין תדמע למש" מע אוזן, היה לו נכס גדול שהיה מוחזק כל השנים שהוא שלו, ופעם אחת נר" עורר לו ביראתו הגדולה ספק כל שהוא בזה, וכל כשרונותיו לא הטעוהו להקל בזה כמלא נימה ונהג בו מאז ספק גמור, ות"ח אחד ממשפחתו ערך שטר מתנה כדת וכדין מכל אלו שהיה חושש בהם שהם הבעלים על פי איזה שהוא חשש קל ובעיצומה של סעודת פורים נכנס אליו לבשר לו ולהביא לו שטר מתנה, אך האיש הנקי איש האמת, חישב מהרה בגאונותו שיש בזה איזה חשש ריבית לזכות מהם מתנה, מפני איזה הלואה של שנים רבות שראה איזה קשר לזה, ותפס את השטר ואמר שאינו מחליט האם לזכות במתנה אם לא, וגנזו, ונשאר לנהוג ספק באותו נכס כל ימי חייו.

עשר שנים הלכות ריבית בעיניו

על גיסו הגאון רבי אברהם רייסנר זצ"ל מסופר בספר "נפש יקרה": מצעירותו ממש באזור שנת תש"כ כשהחל ללמוד בצוותא עם גיסו הגאון ר"י ברטלר, היה הנושא שנבחר ללמוד פרק "איזהו נשך", פרק זה שידוע במר רכבותו ועומק ענייניו נלמד ע"י הגיסים הגאונים למעלה מעשור שנים. הלימוד היה בעיון רב ובעמל אין קץ, כפי שתואר היו צעקות התגרה במלחמתה של תורה מעוררות את כל האזור. כמה טון של אהבת תורה צריך שבביל לא להתעייף מלימוד סר גיות קשות ומסובכות שנים רבות כ"כ, ולהמשיך עוד ועוד להתעמק להתבונן ולחדש.

סיפר אבינו (רבי אברהם רייסנר) זצ"ל שלאחר שנים רבות אמר לו גיסו הגאון (רבי יחזקאל בר-טלר): "בא נעמיד בצד את כל המידע שיש בדינו ונתחיל מתחילה בניגון המיוחד "איזהו נשך ואיזהו תרביית".

גם כשלומד פיטום הקטרת משייכו לאיסור ריבית

עוד מסופר על גיסו הגאון רבי אברהם רייסנר זצ"ל בקונטרס נפש יקרה: אבינו זצ"ל גם העלה על הכתב את החדו"ת שעלו באותם השנים של עמל ויגיעה. הגאון ר"מ גרינימן שליט"א היה רגיל לומר בבדיחות הדעת שהגר"י ברטלר לומד את כל התורה כולה יחד עם איסור ריבית, גם כשלומד פיטום הקטורת הוא מוצא עניין לשייכו לאיסור ריבית. ואכן הלימוד הסתעף מהלכות ריבית לשאר חלקי התורה כגון דיני ערב ועבד כנעני. אבינו זצ"ל אמר שכל אדם כשבא לשמים מכבדים אותו לשאת דרשה. לדע" תו, הדרשה שהוא ישא בעולם האמת תהיה בענין "ערב ועבד כנעני" שיגע עליו מאד יחד עם גיסו הגר"י ברטלר.

אגב, י"א שהסיבה שהתחילו ללמוד בענייני רי- בית זוהי תוצאה מכך שנעשו חתנים במשפ' שכטר וחששו שיגרם להם איסור ריבית.

הפולני. בהמשך חישב ומצא שיש עצה לצמצם את חששות איסור הריבית במקח וממכר ואת על ידי שיקבע מראש בזמן העסקה שאין הסחורה עוברת לרשות הלקוח עד גמר התשלום. עצה זו נבחנה היטיב האם היא עומדת בפני הביקורת מצד המבט הממוני. כיצד יתכן שהלקוח מכלה את הסחורה והיא עדיין אינה שלו. ועוד שאלות כיוצא בהם. בשנת תש"מ התעוררו הגיסים (רבי יחזקאל ברטלר ורבי אברהם רייסנר) כי לא יתכן מצב שיהיה שומרי תורה ומצוות לא יהיה להם מקום שיוכלו להשקיע את כספם באופן חלק. ומן מחש" בה למעשה, במשך שבועות או חודשים טרח הרב רייסנר למצוא נוסח מתאים לשטר היתר עסקא שיהא מקובל על גיסו רבי יחזקאל ברטלר, ויצד קשר עם הגאון האדיר רבי יעקב בלויא זיע"א חבר הבר"ץ והכניסו בסוד הענין וביחד הקימו חברה מסודרת אשר פיקחה על קרנות בבנק מזרחי ובבנק דיסקונט. החברה נקראת "עמדה" והקרנות נקראו 'מקשה' ו'יסודות'.

יש לציין שבניין שטר היתר העיסקא הגיעו כל הצדדים לכמעט הסכמה מוחל" טת. למעט עניו אחד עקרוני שנשאר בוויכוח. הויכוח נסוב שדעת הגר"י בלוי שיש לרשום בשטר היתר העי" סקא את הנוסח "מה שהמקבל יעסוק בכל עסקיו המותרים" שהרי אין אנו חפצים להיות שותפים בעסקי איסור. ואילו דעת הגר"י ברטלר שדבר זה מעמיד את כל הנוסח לחוכא ואטלולא שהרי העסק יכול להיות מותר היום ולמחר אסור, וכי השותפות תשתנה בכל יום ויום. מכיון שהנושא נשאר פתוח הוחלט לעשות חלוקה. בבנק המזרחי יהא שטר נוסח של הגר"י בלוי ואילו בבנק דיסקונט יהא הנוסח של הגר"י ברטלר.

עד היום כשהת"ח נשאלים איזה נוסח הוא הטוב ביותר לעניין ריבית. התשובה המקובלת מבעל "נתיבות שלום" על ריבית לכתוב בנוסח הקצר: "כפי שטר היתר עיסקא של בנק דיס" קונט משנת תש"מ וכן לסוברים כדעת הגר"י בלוי זצ"ל כותבים כנוסח שטר בנק מזרחי משנת תשמ"א".

בנק הוא כמו בית ע"ז שאין נכנסין לתוכו

עוד מסופר בקונטרס נפש יקרה על הגאון רבי אברהם רייסנר זצ"ל: בתקופת משבר הבנקים הועלתה הצעה ע"י כמה עסקנים לפתח את רעיון הבנק הפולני לציבור. אבינו זצ"ל טרח רבות לקדם את הענין והפגיש עסקנים עם הנהלת הבנק. הרעיון נתקל בקשיים ולא יצא לפועל, עקב כך שהבנק הפולני היה חסר תקציבים, והשקעות גדולות של בנק זה היו מתנהלות דרך בנקים אחרים. "זכורני" מספר בנו, כשנסעתי עם אבא זצ"ל לאחת מהפ" גישות הללו אמר לי אבא: אולי היה צריך להפגיש את הגר"י ברטלר עם הנהלת הבנק, אך מה לעשות שאצל הרב ברטלר בנק הוא כמו בית ע"ז שאין נכנסים לתוכו".